

Az arisztokratákat megleste, távoli alakjuk kicsiholta izgatott érdeklődését, exotikumuk felébresztette lélekfűrkésző kíváncsiságát. Tanártársait túlságos közlelől kapta, inye eltompult egyéni ízük iránt, azt hitte, csak általános vonások rájukhúzásával teheti alakjukat érdekessé. A mágnásokat figyeli, őket felhasználja; ezek jobban idomulnak szándékhoz, tendenciához, az igazolni kívánt világnézethez, azok a regény művészi egyensúlyát hordozzák. Mert az alakok biztonsága biztosítja a helyzetek feszültségét is, mint a pillérek a híd merész lendületű ívét. A konferencia, ahol a klerikálisnak tartott Szentgyörgyi Tamás váratlanul szembe fordul kínálkozó szövetségeseivel, robbanó hatásban meg sem közelíti az igazáért plebejus göggel támadó és a szeszélyét nagyurasan védő ellenfelek összecsapását a kaszinói afférban.

Hozzáadni — Kuncz Aladár írói tévedése. (A Fekete Kolostor nem egy szép helyét is így tette tönkre.) Az egyén magában kevés; világnézeti, szellemi irányok talapzatára kell állítani. Az emlék szegényes, romaneszk túlzásokkal kell szépíteni, hogy regénybe illő legyen. Klára, a grófleány macabre színjátékban, ravatalon ismerkedik meg szerelmével, Tamással — lehet ennél fájdalmasabb giccs? Az emlékezés és a mértéktartás az ére nyei, de nem velük, hanem ellenükre keresi a nagy effektust. Nem meri végig vállalni saját magát. Az ő képzelete csak különös embereket, pompás megfigyeléseket, érdekes eseteket raktározott el és idéz vissza. Az igazi regényírói fantázia másmilyen lehet, megdöbbentő kalandok sorozata számára az élet, sötétén végzetes szenvedély a szerelem, kiismerhetetlen titok a lélek. Ösztönei más íróideált állítanak Kuncz Aladár elé, mint tudatos művészi érzéke; csillogó üveggyöngyökre cseréli igazgyöngyét.

Van egy különleges magyar poe-

tika, a féktelen teremtmőző szuggesztívója, amelyből néhány hatalmas, de zilált, széthulló és az első elementáris hatás után gyorsan kiábrándító regény született. És van egy állandó mellékér, meg-megújuló kísérlet a tökéletes belső egyensúlyú alkotásra, amely eddig még vérszegény és erőtlen maradt. A baj talán ott van, hogy a «fegyelmezették» nem tudnak oly lelkesen hinni igazukban, mint az «őserősek», sőt lelkük legmélyén maguk is hódolnak az uralkodó bálványoknak. Amit elvben megvetnek, titokban olt-hatatlan vágygal kívánják; ezért lesz munkájuk felemás. Szegény Kuncz Aladár esetében legalább így volt.

Halász Gábor.

Dallos Sándor : Betegek. (Dante kiadás.) Dallos első könyve nem mutatja megközelítőleg sem írójának teljes képét s fejlődésében némileg túlhaladt is.

A kötet első novellája, a kisregény arányú *Betegek* — amelyről a kötet műfaji jelzetét is kapta — hatalmas, reálistikus körkép a szanatóriumi tüdőbetegek életéből. Dallos egységes mesemenet nélkül, riportszerűen írja meg a halálraitéltek életét; novellájába az ellesett részletek vagy átélte élmények garmadáját szövi. Mégis e novellája jellemző. A világtól elzárt s a belső izgalomtól felszított életek «vetületét» írja meg: tehát alapjában lelki perspektívára kíváncsi: az ösztönélet titokzatos világára s azon túl a lelkek alapformáira, legprimitívebb, legszűzibb redőire. A világtól való elzárttság, az ösztönélet fokozott áramlása, a láztól is heccelt vér játéka, a rákövetkező apathia rendkívül alkalmas helyzetek arra, hogy megmutassa alakjai legrejtettebb vágyait, legmeztelenebb mozdulatait élet és halál sürített szomszédságában, váltakozó visszfényében. Csakhogy novellájában sok még a földhöztapadt (demonstrációs) elem. Rendkívül erős fiziológiai

élményeit válogatás nélkül, verista színekkel festi bele. Sokáig hevert ez írása fiókjában: ebben az időben kellett még a vaskosabb ösztönök világa, a testek fekete masszája, hogy kielemezze belőlük a lélek legtitkosabb rezzenéseit; kellett még az ellentét sötét háttere, hogy rávetitse, ami az emberben a legillóbb, legmegfoghatatlanabb s egyszersmind leglényesebb... Ezért tartjuk művészetében kissé túlhaladottnak.

Másik novellája, az igen szép *Nyúl*, már abból a fajtából való, amelyet mi szeretünk. Megelevenedik benne a család — mondhatjuk — a családjá minden mély ízével s őmaga, az író, emberlátása alaprevelációival, melyeket ép azért itt, a családban kell keresni. Ámbár ez a novellája sem a legjellegzetesebb, láttunk mi már ránézve jellemzőbbet s az ép a Napkelet pályázatán pályadíjat nyert *Szegénység* volt. Ennek a novellájának a bevonásával a *Nyúl* mellé, rámutathatott volna írói elhivatása alapösztönzéseire s a maga rokonszenves, eredeti egyéniségére, akinek meleg, temperamentumos lírája, harcos hite s mély, paradoxba vágó emberlátása ott kísért minden írásán. Úgy látszik, szándékosan nem akart magáról kikészített portait-t adni.

Fejlődése állomásairól már inkább tájékoztat. Emberlátása kivetítésére először heves összeütközéseket, komplikált tragédiákat eszelt ki; majd hovatovább egyszerűbb; formában igénytelenebb, s eredetiségben zavartalanabb lett. Itt a *Nyúl* közelíti meg e stílust, amelyben az apa elnyúhatetlen jósága, mély embersége igénytelenül adekvát formában, élettől dagadó történet keretében jelenik meg. A *Betegek*-ben még majdnem kihasználja a naturalista «dokumentációt», noha koncepciója végső lényegében — mint már rámutattunk — végtelenül távol áll attól. Másik két novellája hangulat megrögzítése. Talán éppen azért adott

nekik helyet kötetében, mert legközelebb állanak az író legújabb stílusához: leginkább mutatják az írásművészet önmagában elégségességét sötét vagy ájtatos érzékenységű hangulat megrögzítésére. Az egyikben a primitív képzeletnek jut szerep (*Azon a napon*); a másikban pesszimista élményen alapuló erős, fanyar disszonanciát szóltat meg (*Egy albérlő meséi*).

Dallos bámulatós intuícióval közeledik önmagához. Minek a komplikált mesefikciók, az elemzésre alkalmas problémászerűségek annak, aki életérzését önmagában is meg tudja fogni? Egy életérzés hatalmát, egy szenvedély irreális mindenhatóságát vetíti ki újabb írásaiban és ezzel emberlátása titkos forrásához, önmaga mélyére ér. Ez az a vízió, amely most novelláiban darabokra török; ebben az irányban mutat fejlődése leghosszabb utat. A mithikus képzelet működik benne, melynek jelenlétét ott érezzük a heves összeütközésekben, alakjai temperamentumosságában, irreális vágyaiban s gyakran meglepő, őstermészeti egyszerűségében s csapódik le látszólag egyszerű, igénytelen formában, életérzése salaktalan kifejezésében. Így írja meg a csavargás nosztalgiját a *Gomblyukban piros virág-ban* vagy a maga primitív, a magányosság melankóliájával bevont életörömét a *Csillagos ég alatt*-ban.

Dallos első könyve a kiválogatás ellen felhozható érvek ellenére is erőteljes darabokat foglal magában. Az író nem akarta magát egyéniséggé «integrálni»! De valljuk meg: kissé személyesnek látszó bemutatkozásáért nem egyedül ő a felelős. Azok az évek, amelyekre írói működése esik, nem kedveztek az értékek fokenkénti konzerválódásának, az egyéniség szukcesszív, maradéktalan kifejlődésének: Dallos tisztában van a szükségszerű veszteségekkel s tehetsége tudatában bátran és reszketés nélkül vállalja azokat.

Hencze Béla.